

Antalya Kıyı Bölgesi Planlama Sürecinin Kıyı Alanlarına Etkileri: Side-Manavgat Örneği

Özlem ALPASLAN

Şehir Plancısı

Side-Manavgat bölgesi, Antalya'nın doğal kaynakları ve kültürel varlıklarının bir çoğunu bünyesinde barındıran ve bu özellikleriyle turizm bakımından oldukça çekici bir bölgedir. Bölgenin kıyı kesimi, turizm sektöründeki gelişmelere bağlı olarak, son otuz yılda hızlı bir biçimde yapılaşmıştır. Bölgeye ilişkin bugüne kadar birçok imar planı ve mevcut planlar üzerinde birçok değişiklik yapılmıştır. yapılan planlar bölgeye ilişkin ana kararların alınmasından çok, mevcut parsellerde emsal değerinin değiştirilmesi/ artırılması suretiyle -özellikle turizm alanlarında- yoğunluk artışlarını içermektedir. Mevcut planlar üzerine yapılan revizyonlarla bu yoğunluk artırımı devam etmekte, özellikle kıyı bölgesinde bulunan turizm tesis alanlarının kıyılara, kıyı bölgesindeki kumul ve ormanlara olan baskıları artmaktadır.

Bu çalışma, turizm sektöründe hızlı gelişmelerin yaşandığı Side-Manavgat kıyılarındaki, halen devam etmekte olan fiziksel gelişim-değişim sürecini, bölgede yapılan arazi kullanım planları, sektörel planlar ve planlarda yapılan değişiklikler aracılığıyla değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Türkiye'de nüfusun yaklaşık yarısı kıyı bölgelerinde yaşamaktadır. Türkiye geneli nüfus yoğunluğu ortalaması km²'de 73 kişi olmasına karşılık kıyı illerinde bu değer 127'ye çıkmaktadır. Türkiye'de kıyı alanlarına en fazla baskı yapan sektörler turizm ve turizmle birlikte gelişen ikinci konut sektörleridir. Turizm hareketleri 1970'li yıllardan sonra hızlanmış, 1980'lerde turizm sektörünü geliştirmeye yönelik olarak alınan önlemler turist sayısında artışa neden olmuştur.

1982 yılında çıkartılan Turizmi Teşvik Kanunu ile birlikte, Türkiye'de kitle turizminin gelişimi bir dönüm noktasına girmiştir. Bu yasayla bir yandan bu alandaki girişimleri desteklemek üzere özel önlemler getirilirken bir yandan da bozulmamış kıyı alanları, verimli tarım toprakları, tarihsel ve doğal değerler turizmin hizmetine sunulmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Antalya ili, Akdeniz'e kıyısı olan 6 ilimizden birisidir. 1577 km. uzunluğundaki Akdeniz kıyılarımızın 450 km'lik bölümünü (%35) Antalya ili kıyıları oluşturmaktadır. Bu kıyıları; adaları, plajları, koyları, şelaleleriyle ülkemizin en temiz ve güzel kıyıları arasında yer almaktadır. Tarım ve turizm kıyılarındaki iki temel arazi kullanımı olarak göze çarpmaktadır. Turizm kullanımı özellikle son 20 yılda önemli gelişme kaydetmiş, gelen turist sayısındaki artışa paralel olarak, kıyı alanları üzerinde önemli bir baskı oluşmuştur.

Antalya ilinin doğusunda yer alan Side-Manavgat kıyıları, il turizminde oldukça önemli bir paya sahiptir. Bölgede hızla gelişmekte olan turizm sektörü, artan turizm yatırımlarıyla birlikte, özellikle 1985-1990 yıllarından sonra önemli ölçüde nüfus artışına neden olmuştur. Bu nüfus artışı, beraberinde fiziksel alan ve altyapı ihtiyacını getirmiş, kıyıda bulunan orman alanları, 1. ve 2. sınıf tarım alanları ve kumul alanlar, hızla kentsel alanlara ve turizm yerleşimlerine dönüşmüş ve dönüşmeye devam etmektedir.. Manavgat ilçe merkezi nüfusu 1970 yılında 11.787 iken, otuz yılda yaklaşık 6 kat bir artışla, 2000 yılında 71.679'e yükselmiştir. Yine Manavgat ilçesinin

PLANLAMA
2009/2

kentsel büyüme endeksi ise 1950'lerde 100 iken, 1990'da 270'e yükselmiştir. Türkiye ve Antalya'nın kentsel büyüme endeksleri 1990 yılında sırasıyla 156 ve 218 olarak gerçekleşmiştir. Buna göre Manavgat, Türkiye ve Antalya'nın üstünde bir kentsel büyüme göstermektedir. Bunlara yaz aylarında eklenen turist nüfusu da eklendiğinde, bölgenin doğal ve tarihsel yapısı üzerinde önemli bir baskının söz konusu olduğu rahatlıkla gözlenebilecektir. Bu baskı sonucu ortaya çıkan bozulma süreci, planlarda turizm tesis alanlarının yoğunluklarının artırılmasıyla hız kazanmaktadır.

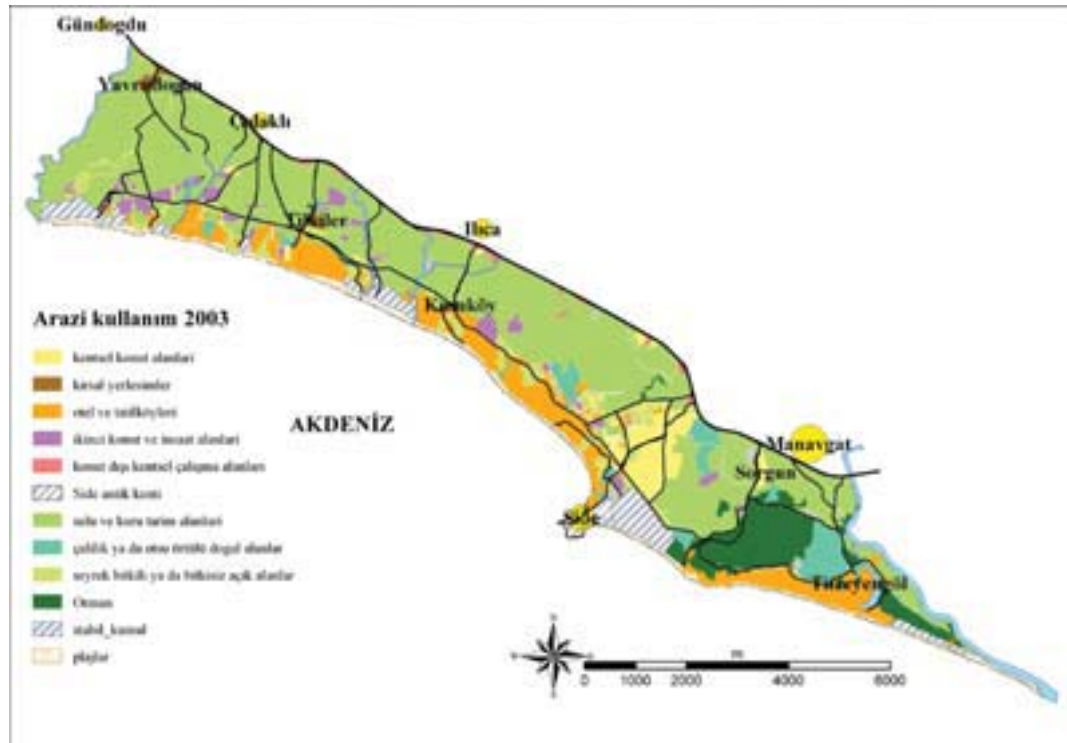
Bölgedeki en büyük yerleşim olan Manavgat ilçesi, Antalya'nın 74 km. doğusunda, Antalya-Mersin Karayolu üzerinde, Manavgat Nehri'nin her iki yanındaki aynı isimli, verimli ova üzerinde bulunan bir ilçedir. İlçe toplamda 228300 hektarlık bir alanı, araştırma alanı olarak seçilen kıyı kesimi ise 4700 hektarlık bir alanı kaplamaktadır.

İncelenen alanının ekonomisi, 1.sınıf verimli tarım toprakları, kıyıları ve kıyı kumulları nedeniyle tarım ve turizme bağlıdır. Bunları, ticaret ve tarıma dayalı sanayi sektörleri izlemektedir. Hakim bitki örtüsü; kıyılarda kumul vejetasyonu ve fıstıkçami ormanları (Sorgun), iç kesimlerde

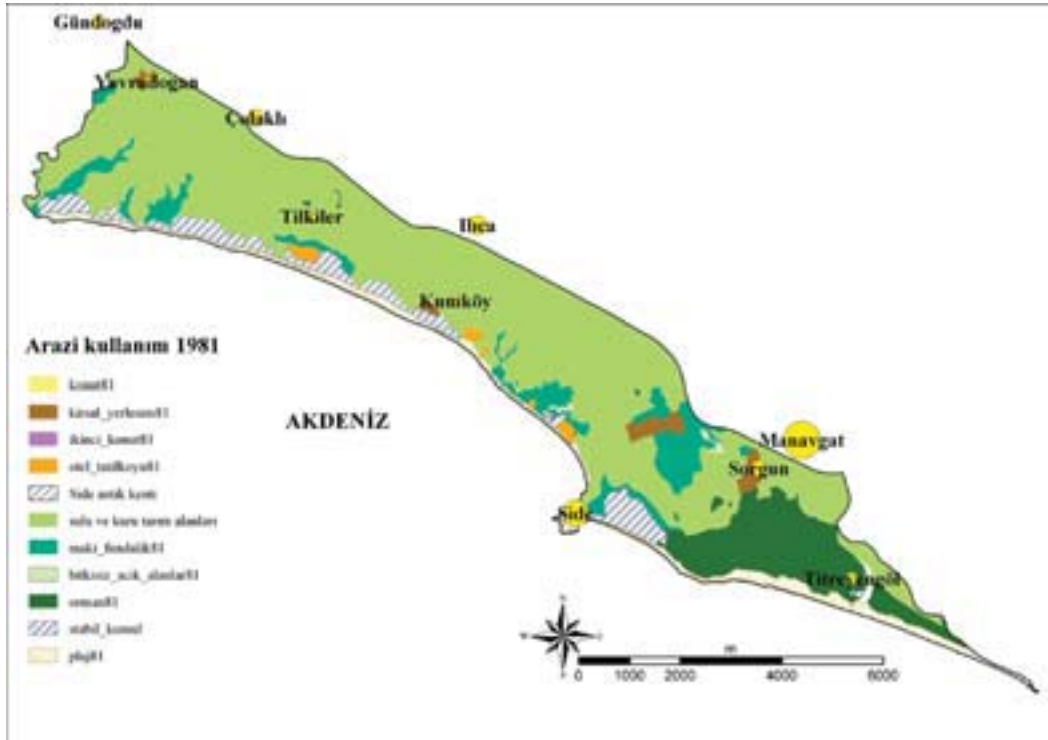
ise makilik-fundalık ve sulu-kuru tarım alanlarından oluşmaktadır. Belek Özel Çevre Koruma Bölgesi'nin bir kısmı ve 1. Derece Arkeolojik Sit alanı olan Side Antik Kenti bölgenin önemli koruma alanlarındandır. Bunların yanısıra başka çeşitli arkeolojik sit alanları da yer almaktadır. Ayrıca Manavgat Nehri'nin doğu kıyıları ve Akdeniz kıyıları arasında kalan bölgede kaplumbağa üreme alanı olan Kaplumbağa Koruma Alanı mevcuttur. Alan içerisinde kalan bir başka önemli saha olan Özel Çevre Koruma Bölgesi içinde ise, önemli kumul bitkileri ve sürüngen türleri bulunmaktadır.

Çalışma alanınının 2003 yılı arazi kullanım haritası, yüksek çözünürlüklü uydu görüntülerinin; geçmişteki arazi kullanımını ise, 1981 yılı hava fotoğraflarının coğrafi bilgi sisteminde görsel yorumlama yöntemi ile çözümlenmesi ve sonuçların arazi çalışmaları ile desteklenmesi yoluyla oluşturularak, alanda 22 yıl içinde gerçekleşen arazi örtüsü değişimi tespit edilmiştir. (Şekil 1 ve Şekil 2).

22 yıllık bir süreçte doğal alanların yerini kentleşme ile birlikte kentsel alanlara ve turizm yapılaşmasına bıraktığı görülmektedir. Bölgedeki hızlı

Şekil 1: Çalışma alanının 2003 yılı arazi kullanım haritası.

Şekil 2. Çalışma alanının 1981 yılı arazi kullanım haritası.

Tablo 1: 1980 ve 2003 yılları arası arazi örtüsü ve kullanımı değişim tablosu

Arazi Kullanım Tipleri	1981 (Ha)	2003 (Ha)	değişim	
			Ha	%
seyrek bitkili ya da bitkisiz açık alanlar	15	261	246	1640
ikinci konut	1	124	123	99.2
kırsal yerleşim	90	20	-70	48.3
çalılık ya da otsu örtülü doğal alanlar	392	261	-131	-33.4
orman alanları	534	327	-207	-38.7
oteller ve tatil köyleri	39	534	495	92.7
plaj alanları	267	155	-112	-42
kumul alanlar	272	204	-68	-25
tarım alanları	2987	2362	-625	-21
konut alanları	-	195	195	
KDKÇA	-	23	23	
diğer	-	45	45	
yollar	-	67	67	
TOPLAM	4616	4616		

yapılaşma sürecinin, hazırlanan turizm gelişme planlarıyla başladığı söylenebilir. Bölgenin turizm alanı ilan edilmesi ile birlikte çekici hale gelmesinden sonra artan yerleşim ve 2. konut talebi, kıyı bölgesinin kuzeyinde, özellikle Manavgat'ın güneyinde ve Side'de yeni yerleşim alanlarının açılmasına neden olmuştur. Araştırma alanında belde belediyeleri oluşmuş, kırsal yerleşim alanları imar planları aracılığıyla, turizm bölgesine destek işlevi gören konut alanlarına dönüşmüştür.

2003 yılında araştırma alanında yer alan tarım alanları 625 hektar, orman alanları 207 hektar, kumullar 68 hektar, çalılık ya da otsu örtülü doğal alanlar ise 131 hektara azalmıştır. Otel ve tatil köylerinin bulunduğu alanlar 39 hektardan 534 hektara, ikinci konut alanları ise 1 hektardan, 124 hektara çıkmıştır (Tablo 1).

Yapılan planlama çalışmaları değerlendirildiğinde, ilk olarak, bölgeye ilişkin planlar hazırla-

nırken “kıyı kimliği”nin yeterince irdelenmemiş olması göze çarpmaktadır. Araştırma alanındaki yapısal gelişmelerin 1984-1999 yılları arasında kıyı bölgesi için yapılan turizm planlarıyla başladığını görmekteyiz. Bu planlarla birlikte, Side’de ilk bireysel turizm hareketlerinin olduğu dönemdeki ev pansiyonculuğuna son veren bir yaklaşımla, oteller, tatil köyleri planlanarak, bölge bir kitle turizmi merkezi haline gelmiştir. Planlanan bu tesislerin kıyı kenar çizgisinden itibaren yaklaşık 250 m derinliğindeki bir şerit içinde yer alması, kıyıların, sahil şeridinin kamusal erişimini kısıtlamış, kıyı kumulları, otellerin özel plajları haline gelmiştir. 3621 Sayılı Kıyı Yasası’nda sahil şeridi olarak tanımlanan bölümde toplum yararına olmak kaydıyla yapılmasına izin verilen günübirlik turizm yapı ve tesisleri, yine salt otellere hizmet veren özel tesislere dönüşmüştür. Günübirlik tesis adı altında inşa edilen, otellerin yarı açık bar, kafe, restoran gibi yapıları gün geçtikçe kıyı-kenar çizgisine daha fazla yaklaşmaktadır.

Çalışma alanına ait yürürlükte olan son planda (1/25000 ÇDP, 2004), mevcut konutların ve kıyıdaki turizm tesislerin yoğunluğu iki katına çıkarılmıştır. Ayrıca plan, önerdiği iş merkezleri ve sanayi alanlarıyla, bölgenin nüfusunun daha da artmasına neden olacaktır. Bu da bölgenin sahip olduğu kıyıların kullanımı ve doğal kaynakların tüketilmesinde daha fazla sorunun ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Planda olumlu olarak nitelendirilebileceğimiz unsurlar, Manavgat Nehri’nin Akdeniz ile birleştiği bölgede nehir kıyısına rekreasyon alanı ve günübirlik turizm tesis alanlarının önerilmesi ve kişi başına düşen aktif yeşil alan miktarının 10.92 m² olmasıdır. Bu bölge ayrıca Kaplumbağa Koruma Zonu olarak koruma altına alınmıştır. Tüm bu olumlu unsurlara rağmen, kıyıda önerilen turizm tesis alanlarının, bölgede denetleme mekanizmalarının bulunmaması nedeniyle, olası dönüşüm ve ihlaller sonucunda kaplumbağa koruma alanına zarar verme olasılığı bulunmaktadır.

Turizm sektöründe yaşanan gelişmeler sonucu bölgenin nüfusu artmış, araştırma alanındaki en büyük merkez olan Manavgat’ta yeni plan yapma arayışı içine girilmiştir. Bölgeye ilişkin 1/25000 ölçekli çevre düzeni planı yıllarca tamamlanamamış, plansızlıktan kaynaklanan parçalı çözümlerle, bir başka deyişle plan revizyonlarıyla,

bölgede yaşayan halkın değil, daha çok turizm tesislerinin talepleri karşılanmış, kıyıdaki otellerin emsalleri artırılmış ve böylece kıyıdaki yapılaşma yoğunluğu artmıştır. 2004 yılında tamamlanabilen bu plan halen yürürlükte olan en son plandır. Ancak bahsi geçen plan belli alanları bilinçli biçimde dışarıda bırakmıştır. Örneğin Sorgun Ormanları, üzerinde golf alanları yapılmak istenmesi nedeniyle plan dışı bırakılmıştır. Bu da ülkemizde planlamanın ne kadar etkisiz bir eleman olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Çalışma alanında günümüzdeki arazi kullanımı ve planlar değerlendirildiğinde, mevcut bazı sorunların revizyon ve mevzi planlarla çözülebileceği, bölgede, kıyı kesimine ait bir kıyı ve çevre düzeni planına ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir. Bu sorunlar, tarım ve orman alanlarının konut ve turizm alanlarına dönüşümü, kıyıdaki turizm yapılaşmalarındaki yoğunluk artırımını, altyapı sistemlerindeki yetersizliklerin çözümlenemeyişi, yer yer Kıyı Kanunu’nun ihlal edilişi, kentsel ve arkeolojik sit alanlarına gereken değerin verilmemesi, sanayi gibi iş alanlarının kıyı bölgesine yerleştirilmesi, orman alanlarının otel ve golf alanlarına dönüştürülmesi, deniz ve akarsu kıyılarının kamuya açık rekreasyon amaçlı kullanımının yetersiz kalması, kıyıdaki estetik olmayan yapılar, ekonomik açıdan balık üretimi ve ulaşım açısından akarsu ve deniz potansiyelinin değerlendirilmemesi (deniz ve akarsuların ihmal edildiği kıyı planları), kentsel kullanımlarla kıyı alanlarının ilişkilendirilmemesi, yaban hayatı etkileyecek yeşil bağlantıların oluşturulmaması ve doğal olarak var olanların düşünülmeden bölünmesi olarak sıralanabilir.

Yapılan planlarda kıyı hareketlerinin baskın olduğu kıyı bölgesinin tanımlanmadığı göze çarpmaktadır. Bu planların, Manavgat Nehri ve Titreyengöl kıyılarının tarım ve turizm açısından önemini dikkate almadan ve standart bir yerleşim alanı planı yaklaşımıyla yapılmış oldukları görülmektedir. Alt ölçekli bu planlar, Doğu Antalya Manavgat Çevre Düzeni Planı’na göre yapılmıştır. Alt ölçekli planların çevre düzeni planı gibi bir üst ölçekli plana uygun olup olmadıkları bir yana, bu planların ana yaklaşımı, aslında ülkemizde yapılan çevre düzeni planlarının da ekolojik temele dayanmadığı ve bütüncül yapılmadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Bölge için yapılan ilk planlar, dönemin hükümetinin bölgeyi turizm merkezine dönüştürmek için yaptığı merkezi sistemle, uzaktan yapılan planlardır. Turizm ile bölgeyi ve ülkeyi kalkındırmayı hedefleyen bu planlar, o dönemde küçük ve yetkisiz olan yerel yönetimler ve halkın katılımından uzak geliştirilse de, bölgede turizm ile birlikte artacak rant yöre halkı için de cazip olmuştur. 1984-1999 dönemi, merkezi yetkilerin yerel yönetimlere devredildiği dönem olsa da turizm bölgesi ilan edilen yerlerde bugün dahi yerel yönetimler söz sahibi değildir. Bölgeye büyük turizm yatırımları yapılmadan önce küçük ölçekli ev pansiyonculuğu ve tarımla geçinen yöre halkı, turizm geliştirme projeleri ile başlayan süreçte değerli tarım topraklarından olmuş, günümüzde o toprakların sahibi olmak yerine, üzerinde yapılan otellerde çalışan işçiler haline gelmişlerdir. Halkın kendi yaşadığı bölge üzerinde geliştirilen projeler ve sonuçları konusunda bilgilendirilmemesi ve eğitilmemesi, planların halkın katılımından uzak yapılması, kalkınmada stratejik yaklaşım eksikliğini gösteren önemli yönetim sorunlarından birisidir.

Side-Manavgat kıyı bölgesinin sürdürülebilir kullanımı ve etkin yönetimi için aşağıdaki önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

- *Kentsel alanların ve turizm alanlarının planlanmasında taşıma kapasitesi hesaplama yönteminin kullanılması,*
- *Özellikle kıyı bölgelerinde planlar; bütüncül bölge planları kapsamında yapılarak, kıyı kesimlerine önerilen işlevlerin sınırlandırılması ve bu sayede kıyı bölgelerindeki kentleşmenin ve kontrolsüz gelişmelerin önünün alınması,*
- *Kıyı ekosistemlerinin korunması, özellikle kıyı bölgelerindeki kumul alanların, orman alanlarının ve sulak alanların, kentsel yerleşim amacı ile planlanan yerlerin yaşaması için gerekli doğal ve ekolojik kaynaklar oldukları düşünülerek korumak için gerekli altyapı ve kanalizasyon çalışmalarının yapılması, doğru yer seçimi vb. gibi stratejik hedeflerin belirlenerek gerekli önlemlerin alınması ,*
- *Belediyelerin siyasi olması ve kaynak, teknik donanım yetersizlikleri gibi nedenler ile etkin*

bir şekilde yürümeyen kaçak yapılaşma takibi sorununa çözüm olarak kıyılardaki kaçak yapılaşmaları, kıyı-kenar çizgisinin ihlali vb. gibi kontrolsüz turizm etkinliklerini denetleyecek etkin bir mekanizma kurulması önem arz etmektedir.

Bölgede yapılacak alt ölçekli planların yapım aşamasında;

- *Enerji stratejileri ve ekolojik temellere dayalı üst ölçekli peyzaj master planları veya çevre düzeni planları yaparak kaynakların sürdürülebilir yönetiminin sağlanması,*
- *Kentsel alanların ve turizm yerleşimlerinin, kıyının optimum kamusal kullanımına ve etkin kullanımına yönelik tasarlandığı ulaşım planlarının yapılması ve bu yönde bir kentsel tasarım anlayışının benimsenmesi,*
- *Kıyı kullanım etkinliklerinin sosyal ve ekonomik açıdan çeşitliliğinin değerlendirildiği stratejik ve öngörülü yaklaşımların olması gerekmektedir.*

Kaynakça

- Anonim (1990), “Manavgat Nazım İmar Planı Araştırma Raporu”, Manavgat Belediyesi, Antalya (yayınlanmamış rapor).
- Anonim (1996), “Antalya kıyı yerleşmeleri planlama yapılanma kullanma ve sorunları”, TMMOB Mimarlar Odası Antalya Şubesi, Antalya, 42-46.
- Anonim (1999), “Side 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı notu değişikliği”, Side Belediyesi, Antalya (yayınlanmamış rapor).
- Anonim (2001a), “Doğu Antalya Manavgat Çevre Düzeni Planı Revizyonu, Araştırma Raporu”, Manavgat Belediyesi, Antalya (yayınlanmamış rapor).
- Anonim (2001b), “Manavgat /Antalya Toplu Konut Alanlarının Jeolojik İnceleme Raporu”, Manavgat Belediyesi, Antalya (yayınlanmamış rapor).
- Duru, B. (2003), “Kıyı Politikası: Kıyı Yönetiminde Bütünleşik Yaklaşımlar ve Ulusal Kıyı Politikası”, Doktora Tezi, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:13, Ankara, 365 s.
- Keleş, R. Hamamcı, C. (1998), “Çevrebilim”, 3. Baskı, İmge, Ankara.